

EDUCATIONE

7. Sınıf Türkçe Ders Kitabındaki Okuma Metinlerinin Deyim Varlığı Bakımından
İncelenmesi

Analysis of 7th Grade Turkish Textbook Reading Texts in terms of Idiom Existence

Yazar Bilgisi/ Author Information

Eray NERGİZ

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü/Alaaddin Keykubat Üniversitesi, Alanya/Türkiye, energiz84@gmail.com

Bora BAYRAM

Doç. Dr., Eğitim Fakültesi/ Alaaddin Keykubat Üniversitesi, Alanya/Türkiye, bora.bayram@alanya.edu.tr

Makale Bilgisi/ Article Info

Makale Türü/ Article Type : İnceleme Makalesi / Review Article

Geliş Tarihi/ Received : 27.09.2024

Kabul Tarihi /Accepted : 12.12.2024

Yayın Tarihi/Published : 12.12.2024

Atıf / Cite

Nergiz, A. ve Bayram, B. (2024). 7. Sınıf Türkçe ders kitabındaki okuma metinlerinin deyim varlığı bakımından incelenmesi. *EDUCATIONE*, 3(2), 68-101.

Özet

Türkçe dersinde öğrencilerin, okuduklarından ve dinledikleri/izlediklerinden hareketle, söz varlığını zenginleştirerek dil zevkine ulaşmaları hedeflenmektedir. Hedef kazanımlar doğrultusunda öğrencilerin söz varlığını zenginleştirme çalışmalarında, geliştirilmeye çalışılan söz varlığı unsurlarından biri de deyimlerdir. Bu çalışmada 7. Sınıf Türkçe Ders Kitabındaki okuma metinlerinde yer alan deyim varlığının incelenmesi amaçlanmıştır. Araştırmanın inceleme nesnesini, 2023-2024 eğitim-öğretim yılında 7. sınıflarda ders kitabı olarak okutulmak amacıyla Talim ve Terbiye Kurulu tarafından kabul edilen Dörtel Yayıncılık'a ait kitap oluşturmaktadır. Bu çalışmada, betimsel nitelikteki tarama modeli tercih edilmiş olup çalışmanın verileri nitel veri toplama araçlarından olan doküman incelemesiyle elde edilmiştir. Araştırmada, serbest okuma ve dinleme metinleri incelemenin kapsamı dışında tutulmuş olup okuma metinleri deyim varlığı açısından incelenmiş ve bu metinlerde bulunan deyimler; TDK Türkçe Deyimler Sözlüğü, Ali Püsküllüoğlu ve Ömer Asım Aksoy'un Deyimler Sözlüğü ile tespit edilmiştir. 7. Sınıf Türkçe Ders Kitabında yer alan okuma metinlerindeki deyimlerin temalara, metin türlerine göre dağılımı, öğretim stratejilerinin neler olduğu belirlenip tablolar ve şekiller hâlinde gösterilmiştir. Çalışmadan elde edilen bulgular neticesinde metin türleri bazında en fazla deyim hikâye edici metinlerde, en az deyim ise şiir türü metinlerde kullanıldığı; tema bakımından en fazla deyim Bilim ve Teknoloji Temasında, en az deyim ise Millî Kültürümüz Temasında kullanıldığı tespit edilmiştir. En fazla kullanılan deyim öğretim stratejisinin deyimleri araştırarak sınıfta paylaşma stratejisi olduğu görülmektedir. Araştırmanın sonucunda tespit edilen bulgular alan yazındaki diğer çalışmalar ile karşılaştırılıp değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Türkçe eğitimi, Türkçe ders kitabı, okuma metinleri, deyim.

Abstract

In the Turkish lesson, it is aimed at students to reach the taste of language by enriching their vocabulary based on what they read and listen to/watch. In line with the target achievements, one of the vocabulary elements that are tried to be developed in an effort to enrich the vocabulary of the students is idioms. In this study, it was aimed to examine the existence of idioms in the reading texts in a 7th Grade Turkish Textbook. The object of the research is the book belonging to Dörtel Publishing, which was accepted by the Board of Education to be taught as a textbook in the 7th grade in the 2023-2024 academic year. In this study, the descriptive survey model was preferred and the data of the study were obtained by document analysis, which is one of the qualitative data collection tools. In the study, free reading and listening texts were excluded from the scope of the analysis. The reading texts were analyzed in terms of the existence of idioms and the idioms in these texts were determined by TDK Turkish Idioms Dictionary, Ali Püsküllüoğlu and Ömer Asım Aksoy's Idioms Dictionary. 7th Grade Turkish Textbook, the distribution of idioms in reading texts according to themes, text types, teaching strategies are determined and shown in tables and figures. As a result of the findings obtained from the study, the most idioms were used in narrative texts and the least idioms were used in poetry texts based on text types; in terms of theme, the most idioms were used in the theme of Science and Technology and the least idioms were used in the theme of Our National Culture. The most commonly used idiom teaching strategy is the strategy of researching idioms and sharing them in the classroom. The findings determined as a result of the research were compared with other studies in the literature and evaluated.

Keywords: Turkish language education, Turkish textbook, reading texts, idioms.

EXTENDED ABSTRACT

Introduction

Depending on the development of the child, the vocabulary s/he uses increases with the differentiation of his/her environment and needs. The regular and systematic teaching of this increasing vocabulary begins with the mother tongue education given in schools. Turkish lessons have an important function in teaching skills that contribute to the development of the language and in providing mother tongue education. In addition to gaining these skills in the Turkish lesson, it is aimed to develop the vocabulary repertoire of the student. One of the means of achieving this goal is the texts in the textbooks and the vocabulary teaching and studies analysing their use in the texts. In this study, it was aimed to examine the existence of idioms in the reading texts in the 7th Grade Turkish Textbook. In this direction, answers to the following questions were sought:

1. What is the distribution of idioms in 7th Grade Turkish Textbooks according to themes?
2. What is the distribution of idioms in 7th Grade Turkish Textbooks according to text types?
3. What are the teaching strategies related to idioms in 7th Grade Turkish Textbooks?

Method

The object of the research is the book belonging to Dörtel Publishing, which was accepted by the Board of Education to be taught as a textbook in the 7th grade in the 2023-2024 academic year. In this study, the descriptive survey model was preferred and the data of the study were obtained by document analysis, which is one of the qualitative data collection tools. In the study, free reading and listening texts were excluded from the scope of the analysis. The reading texts were analyzed in terms of the existence of idioms and the idioms in these texts were determined by TDK Turkish Idioms Dictionary, Ali Püsküllüoğlu and Ömer Asım Aksoy's Idioms Dictionary. 7th Grade Turkish Textbook, the distribution of idioms in reading texts according to themes, text types, teaching strategies are determined and shown in tables and figures.

Results, Conclusion and Discussion

A total of 239 idioms, 202 of which are different, were identified in the 7th Grade Turkish Textbook. Atalan & Ünal (2021) identified a total of 138 idioms in the 7th grade book of MEB (Ed. Emine Kırman) publications, 121 idioms in the book of Özgün publications, and 163 idioms in the book of MEB (Ed. Nurcihan Demirer) publications. Similarly, Türkben (2019) reached 170 idioms in the texts in the 7th Grade Turkish Textbook. Zafer (2013) determined the existence of 234 idioms in the 7th Grade Turkish textbook. When similar studies in the literature are examined, different numbers of idioms are obtained in textbooks at the same grade level published at different times. This situation is due to the lack of diversification of dictionaries, which are accepted as a criterion in the process of identifying idioms.

When the distribution of the numerical existence of the identified idioms according to the themes is examined, the theme with the highest number of idioms is the Science and Technology theme ($f=43$). The fact that there are no poetry texts in this theme can be considered as a reason why the number of idioms in this theme is higher. These were followed by the themes of National Struggle and Atatürk ($f=41$), Citizenship ($f=40$) Virtues ($f=31$), Nature and the Universe ($f=25$), Health and Sports ($f=22$), Art

($f=19$), and Our National Culture ($f=18$). It is noteworthy that the theme of Our National Culture ranks last in terms of the number of idioms used.

In the other step of the research, the distribution of idiom existence according to text types was examined. It is noteworthy that the existence of idioms in the narrative text genre is quite high compared to other genres. $f=113$ idioms were found in narrative texts, $f=108$ idioms in informative texts and $f=18$ idioms in poetry texts. In the narrative text genre, more idioms are included since it is presented to the reader in a certain flow with relatively longer sentences by describing the events with an informative and subjective narration according to the poetry type. In the 7th Grade Turkish Textbook, the least idiom is used in the poetry genre compared to other text types. Based on these findings, the idioms in the textbook do not have a balanced distribution among text types.

Another finding obtained as a result of the research is about idiom teaching strategies. The book in question differs in terms of idiom teaching strategies. Accordingly, a total of 20 idiom teaching strategies were found. The most commonly used strategy in idiom teaching strategies ($f=5$) is the strategy of researching idioms related to the subject and sharing them in the classroom. This strategy is followed by ($f=4$) enriching their writing by using idioms, ($f=3$) learning the meaning of the given idiom and determining its contribution to the text, ($f=2$) creating idioms from mixed words and using them in sentences, finding idioms with test type questions, ($f=1$) determining the contribution of idioms to the text by finding idioms in sentences, identifying idioms in sentences and making new sentences with these idioms, matching idioms and their meanings and solving idiom puzzles. A striking point about the events is that there are no directives on the use of a dictionary in the event descriptions. When we look at the studies on the teaching of idioms in the literature, it is seen that different strategies provide success. While Yaman and Gülcan (2009) presented the view that demonstration technique is useful in teaching idioms, Varışoğlu et al. (2014) stated that learning technique with cartoons; Akçay and Şimşek (2015) stated that drama and storytelling methods; Aydın and Ünal (2015) stated that songs are more effective and useful in idiom teaching than conventional strategies. Based on these studies, it is presented to the textbook authors as a suggestion that when choosing activities related to idioms in Turkish language textbooks, the activities in which the students take a more active role had better be designed. Moreover, group work activities via which learners can interact in the classroom should be emphasized.

GİRİŞ

Dil, bir milletin yaşam biçiminden, inançlarından, kurduğu sosyal, kültürel, siyasi hatta ticari ilişkilerinden izler barındıran en değerli olgudur. Bu anlamda dili anlamak bir milletin kimliğini anlamının da temel anahtarıdır, denilebilir (Karacan, 2023, s. 9). Bu anlamda ana dili öğretimi bireyin kimliğinin oluşmasında birincil derecede öneme sahiptir. Çocuk ana diline ilişkin ilk öğrenimini ailesinden ve yakın çevresinden edinir. Çocuğun gelişimine bağlı olarak çevresinin ve ihtiyaçlarının farklılaşmasıyla birlikte kullandığı söz dağarcığı da artar. Artan bu söz dağarcığının düzenli ve sistematik bir şekilde öğretilmesi okullarda verilen ana dil eğitimi ile başlar. Türkçe dersleri dilin gelişimine katkı sağlayan becerilerin öğretilmesinde ve ana dil eğitiminin kazandırılmasında önemli bir işleve sahiptir (Yiğit, 2011, s. 8). “Türkçe Dersi, öğrencilerin hayat boyu kullanabilecekleri dinleme/izleme, konuşma, okuma ve yazma ile ilgili dil becerilerini ve zihinsel becerileri kazanmaları, bu becerileri kullanarak kendilerini bireysel ve sosyal yönden geliştirmeleri, etkili iletişim kurmaları, Türkçe sevgisiyle, istek duyarak okuma ve yazma alışkanlığı edinmelerini sağlayacak şekilde bilgi, beceri ve değerleri içeren bir bütünlük içinde yapılandırılmalarını amaçlamaktadır” (TDÖP, 2019, s. 8). Türkçe dersinde bu becerilerin kazandırılmasının yanında, öğrencinin söz dağarcığının da gelişmesi hedeflenmiştir. Bu hedefe ulaşmanın bir aracı da ders kitaplarındaki metinler ve metinlere bağlı olarak gerçekleşen kelime öğretimi ve etkinlik çalışmalarıdır.

Öğrenciler ihtiyaç hâlinde başkalarıyla anlaşmak için günlük hayatta çevresinden ve kitle iletişim araçlarında duydukları kelimeleri söz dağarcığına katarlar. Akademik ve kültürel gelişimine etki edecek kelimelerle de okulda karşılaşır. Türkçe dersi, öğrencilerin kelime dağarcığının daha sistemli bir biçimde geliştirildiği ders olarak öne çıkmaktadır. Zira dilin gelişmesini ve etkili bir biçimde kullanılmasını sağlayan ders, Türkçe dersidir (Yıldız vd., 2006, s. 315-316). Öğrencinin söz varlığını geliştirmede ders kitaplarından istifade edilmektedir. Ders kitabı Hesapçıoğlu'na (1994, s. 298) göre; ders konularına ait bilgileri, sıralı ve doğru bir biçimde öğrenmelerinde kullanılmak üzere, öğretim programlarına uygun biçimde ve özel bir amaç ile hazırlanmış yazılı bir metindir. Öğrencilerin temel dil becerilerini kazanmasında, kazanılan becerilerin etkinlikler vasıtasıyla pekiştirilmesinde ve düzenli bir şekilde ortaya konulmasında Türkçe dersinde kullanılan ders kitaplarındaki metinler bir araç niteliği göstermektedir. Metin aracılığıyla dinleme, konuşma, okuma, yazma ve bunların altında dil bilgisi öğretimi, kelime ve söz varlığı çalışmaları yapılmaktadır.

Öğrencilerin, ders kitabındaki metinler vasıtasıyla Türkçenin kurallarını sezmeleri ve bunu alışkanlık hâline getirerek günlük yaşamda kullanmaları sağlanır. Öğrencilerin ilgi ve seviyelerine göre “Türkçe ders kitabında; alanda yaygın olarak kabul görmüş yazar ve eserlerden, edebî ve kültürel değer taşıyan metinler alınmalıdır. Türk Cumhuriyetleri ve Balkan Türkleri edebiyatlarından eserlere yer verilmelidir” (TDÖP, 2019, s. 18). Sanatçının duygu ve düşüncelerini bir dil aracılığıyla dinleyiciye ya da okuyucuya aktardığı metinler (Erkul, 2004, s. 80), öğrencilerin dilin doğru, güzel kullanımını görmesine ve buna bağlı olarak dili en iyi biçimde öğrenmesine olanak tanır (Çeçen & Çiftçi, 2007, s. 40). Türkçe ders kitabındaki metinler, söz varlığı açısından zengin olmalıdır. Çünkü TDÖP’ye (2019, s. 8) göre; “öğrencilerin okuduğu, dinlediği/izlediğinden hareketle, söz varlığını zenginleştirerek dil zevki ve bilincine ulaşmalarının; duygu, düşünce ve hayal dünyalarını geliştirmelerinin sağlanması amaçlanmıştır.”

“Bir dilin söz varlığı denince, yalnızca, o dilin sözcüklerini değil, deyimlerin, kalıplaşmış sözlerin, atasözlerinin, terimlerin ve çeşitli anlatım kalıplarının oluşturduğu bütünü anlıyoruz” (Aksan, 2006, s. 8). Dünyayı anlamak ve algılamak için anlamın ifadecisi olan “söz”ün ötesini görmek, irdelemek gerekir. Necip Fazıl’ın “bu dünya bir kuyu havasız çömlek/daralıyorum! Kelime manayı boğan bir gömlek; paralıyorum!” dizelerinde aktardığı anlamın, sözün taşıdığı ses değerlerinin üzerinde ifadelerle karşımıza çıkmasıdır. Bu da anlamın, bir sözcüğün sözlükte bulunduğu karşılıklardan çok daha fazlasına işaret ettiğini ortaya koyar (Karacan, 2023a, s. 576). Karacan’ın ifade ettiği kelimenin sözlükte bulunanın ötesindeki anlam yani temel anlamın dışındaki anlamların ortaya çıktığı dil unsurlarından biri de deyimlerdir. Kültürel öğelerin taşınmasında önemli bir yer tutan söz varlığı öğelerinden biri olan deyim, “en az iki sözcükten kurulan, konuşmada ve yazıda anlatım gücünü artıran, anlam yönünden yer yer mantık dışına taşan bölümleri olabilen, yapısındaki kimi sözcükleri anlam değişmesine uğrayan, kalıplaşmış söz öbeklerine verilen addır” (Çotuksöken, 1988, s. 7). Deyim, genellikle gerçek anlamının dışında kurulan ve birden çok sözcükten meydana gelen, anlatıma akıcılık ve çekicilik katan kalıplaşmış söz grubu olarak tanımlanmaktadır (Püsküllüoğlu, 2003, s. 8). Hengirmen’e (1995, s. 5) göre deyimlerin ortaya çıkışıyla ilgili literatürde pek bir bilgiye rastlanmasa da deyimler, toplumumuzun ortak kültür ürünleridir. Deyimlerin kullanımı toplumu oluşturan bireylerin kültürel birlikteliğini sürdürebilmelerine olanak sağlamasının yanında kültürel ortaklığın da bir göstergesidir. Zaman içerisinde deyim kullanımının azalması o deyimlerin kaybolmasına dolayısıyla ortak kültür bağının zayıflamasına, anlatım zenginliğinin erimesine yol açacaktır (Bulut, 2013, s. 571). “Türkçe, deyimler

açısından çok gelişmiş bir dildir. Bu zenginlik de Türk insanının ifadedeki başarısının ve gücünün bir göstergesidir. Deyimlerin kısa ve mecaza dayalı anlatım ifadeleri oluşu, onların bir akıl ürünü olduğunu da açığa vurur” (Aksan, 2006, s. 17).

Günay (2007) deyimleri gerçek anlamının dışında, farklı bir anlamda kullanılan kalıplaşmış sözler olarak tanımlarken genel özelliklerini şu şekilde sıralamıştır:

- Deyimler kalıplaşmış sözlerdir ve en az iki sözcükten oluşurken, seyrek de olsa cümle hâlinde olabilirler: Eli maşalı, dostlar alışverişte görsün.
- Deyimler hikâye tarzındaki bir yapıda da bulunabilirler: Deveye “boynun eğri” demişler, “nerem doğru ki!” demiş.
- Deyimler ikilemelerden de meydana gelebilir: Abur cubur, paldır küldür, delik deşik.
- Atasözleri değişmez doğruyu yargı bildirerek yansıtıken, deyimler belli bir durumu aktarır. “Et tırnaktan ayrılmaz” bir atasözüyken, “etle tırnak gibi” bir deyimdir.
- Gerçek anlamından uzak bir anlamda kullanılan deyimlerin bir başka dile çevirisi yapılamaz.
- Deyimler, sözdizimsel özelliklerinden dolayı genellikle çekimsiz yapıdadır. Fakat fiil çekimine giren deyimlerin varlığından da söz edilmektedir: Dirsek çevirmek deyimi fiil çekim ekinde dirsek çevirdim şeklini alabilmektedir.

Anlatıcının birkaç kelimeyle ifade ettiği deyimleri, dinleyici yoğun bir anlamlandırma sürecinin sonunda kavrar. Böylece deyimler dinleyicinin sözlü ve yazılı anlatımına zenginlik katarak güçlenmesine de olanak sağlar. Bu nedenle öğrencilere söz varlığı edindirme etkinliklerinde deyimlerden istifade edilmesi kaçınılmazdır. Nitekim TDÖP’de (2019) 5., 6., 7. ve 8. sınıf seviyelerinde okuma ve yazma becerileri bölümünde “deyim, atasözü ve özdeyişlerin metne katkısını belirler.” ve “yazılarını zenginleştirmek için atasözleri, deyimler ve özdeyişler kullanır.” kazanımlarının yer alması da bu öneme işaret etmektedir.

Bu araştırmada 7. Sınıf Türkçe Ders Kitabındaki okuma metinlerinde yer alan deyim varlığının incelenmesi amaçlanmıştır. Bu doğrultuda aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır:

1. 7. Sınıf Türkçe Ders Kitabındaki deyimlerin temalara göre dağılımı nasıldır?
2. 7. Sınıf Türkçe Ders Kitabındaki deyimlerin metin türlerine göre dağılımı nasıldır?
3. 7. Sınıf Türkçe Ders Kitabındaki deyimler ile ilgili öğretim stratejileri nelerdir?

YÖNTEM

Araştırmanın Modeli

7. Sınıf Türkçe Ders Kitabındaki okuma metinlerinin deyim varlığı bakımından incelenmesini amaçlayan bu çalışmada, mevcut olan bir durum değiştirilmediği için betimsel özelliklere sahip tarama modeli kullanılmıştır. Nitel yöntemle desenlenmiş araştırmalarda incelenen olay veya olgu hakkında derin bir algıya ulaşma gayreti söz konusudur (Morgan, 1996). “Nitел araştırma; gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama tekniklerinin kullanıldığı, algılar ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırma yaklaşımıdır” (Yıldırım ve Şimşek, 2013). Belgesel tarama olarak da bilinen doküman analizinde, var olan kayıt ve belgeler incelenerek veri elde edilmektedir. Doküman analizi, belli bir amaca dönük olarak kaynakları bulma, okuma, not alma ve değerlendirme işlemlerini kapsamaktadır (Karasar, 2005).

Çalışma Grubu

Çalışmanın inceleme materyali olarak, Millî Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığının 18.04.2019 tarihli ve 8 sayılı (ekli listenin 73’üncü sırasında) kurul kararı ile 2019- 2020 öğretim yılından itibaren 5 (beş) yıl süre ile ders kitabı olarak kabul edilen, Dörtel Yayıncılık tarafından hazırlanan 7. Sınıf Türkçe Ders Kitabı kullanılmıştır.

Veri Toplanması ve Analizi

Araştırmada veri toplama kaynağı olarak doküman incelemesi yöntemi kullanılırken veri toplama aracı olarak Dörtel Yayıncılık tarafından hazırlanan 7. Sınıf Türkçe Ders Kitabı kullanılmıştır. Kitaptaki dinleme metinlerinin ayrı bir uzmanlık alanı olarak değerlendirilmesinden, serbest okuma metinlerinin ana metin kapsamında olmamasından dolayı bu çalışmanın kapsamı dışında tutulmuş olup, okuma metinleri deyim varlığı açısından incelenmiştir. Toplamda 24 okuma metni incelenmiş ve bu metinlerde bulunan deyimler TDK Türkçe Deyimler Sözlüğü, Ali Püsküllüoğlu ve Ömer Asım Aksoy’un Deyimler Sözlüğü ile tespit edilmiştir. Ayrıca ders kitabında yer alan deyim öğretimine yönelik stratejiler de tespit edilmiştir. Araştırmada yanıt aranan sorular doğrultusunda elde edilen veriler frekans ve yüzde kullanılarak tablolastırılmıştır.

BULGULAR

Bu bölümde bulgular, araştırmanın alt amaçları başlığı altında verilmiştir. Elde edilen veriler frekans ve yüzde olarak tablolaştırılarak sunulmuştur.

Araştırmanın Birinci Alt Problemine İlişkin Bulgular

Tablo 1

7. Sınıf Türkçe Ders Kitabındaki Okuma Metnlerinde Yer Alan Deyimlerin Temalara Göre Dağılımına İlişkin Bulgular

Tema	f	%
Erdemler	31	12,97
Millî Kültürümüz	18	7,53
Millî Mücadele ve Atatürk	41	17,15
Doğa ve Evren	25	10,46
Vatandaşlık	40	16,73
Sağlık ve Spor	22	9,20
Sanat	19	7,9
Bilim ve Teknoloji	43	17,99
Toplam	239	100

7. Sınıf Türkçe Ders Kitabında toplam 8 tema bulunmaktadır. Temaların her birinde üç okuma metni olmak üzere toplamda 24 okuma metni mevcuttur. Bu okuma metinleri temalar bazında deyim varlığı açısından incelendiğinde en fazla deyim bulunanın *Bilim ve Teknoloji* (%17,99) teması olduğu görülmektedir. Bunları sırasıyla *Millî Mücadele ve Atatürk* (%17,15), *Vatandaşlık* (16,73) *Erdemler* (%12,97), *Doğa ve Evren* (%10,46), *Sağlık ve Spor* (%9,20), *Sanat* (%7,9), *Millî Kültürümüz* (%7,53) temalarının izlediği tespit edilmiştir.

Tablo 1.1.

Erdemler Temasında Tespit Edilen Deyimlere İlişkin Bulgular

Tema	Deyim	f	Deyimin geçtiği cümle
Erdemler	Aslan gibi	1	"Hatalara düşmüş dostlarımızın karşısına aslanlar gibi çıkıp "Dur!" demeliyiz."
	Bağrına basmak	1	"Gün gelir Veysel'i bağrına basar."
	Canı sıkılmak	1	"Bu dört yanı duvarlı, tek kat, basık ve toprak evde öyle canı sıkılıyordu ki..."
	Cehennemin bucağı	1	"Ne diye düştün bu cehennemin bucağına sen?"
	Çekip çevirmek	1	"Hâlbuki biz dostlarımızı, onların güncellemeleri pahasına çekip çevirmesini bilmeliydik."
	Dal budak salmak	1	"Hiçbir kötülük yeşerip dal budak salma imkânı bulamamış olacaktı."
	Fenalık etmek	1	"Zaman zaman dostlarımıza çok fenalık ediyoruz."
	Göğsü bağı açık	1	"Eskicinin saç sakalı dağınık, göğsü bağı açık, pantolonun dizleri yapmalıydı."
	Göz alabildiğine	1	"Göz alabildiğine uzanan bir düzlüğe çıkmışlardı."

Tablo 1.1. devam*Erdemler Temasında Tespit Edilen Deyimlere İlişkin Bulgular*

Tema	Deyim	f	Deyimin geçtiği cümle
Erdemler	Göz yummak	1	"En sevdiğimiz insanların uçuruma yuvarlanmalarına göz yummuş oluruz."
	Halt karıştırmak	1	"Arkadaşlarımız bir halt karıştırırsa "Bizdendir!" diyerek sesimizi çıkarmıyoruz."
	Hava almak	1	"Havaya bakarsam hava alırım."
	İçinden çıkmak	1	"Dostumuzu içinden çıkamayacağı bataklıklara doğru sürmüş oluruz."
	Kabahat işlemek	1	Bir kabahat işledik de kaçtık.
	Karşısına çıkmak	1	"Çocuğumdur, istediği yere gitsin, ben karşısına çıkmayayım!"
	Katıla katıla ağlamak	1	"Bunu işiten çocuk hıçkırma hıçkırma, katıla katıla ağlamaktadır."
	Kendisini tutmak	2	"Önüne geçmeye çalıştı ama yapamadı, kendisini tutamadı."
	Nefes almak	1	"Tehlikeden korkarak deniz altında nefes almamaya çalışan bir adam gibi durdu."
	Önüne çıkmak	1	"Önüne geçmeye çalıştı ama kendisini tutamadı."
	Rast gelmek	1	"Yalnız ara sıra kocaman kocaman hayvanlara rast geliyorlardı."
	Sesini çıkarmamak	3	"Bu kadarını yapamazsak susmayı, sesimizi çıkarmamayı tercih ediyoruz." "Ama sesimi çıkarmam ki!" "Bizdendir! Diyerek sesimizi çıkaramıyoruz."
	Silip süpürmek	1	"Vicdan azapları içimizdeki lekeyi silip süpürmez."
	Üzerinde yürümek	1	"Hayatta bana bir iyilik etmiştir ki şimdi onun üzerinde yürümek bana düşmez."
	Vicdan azabı duymak	1	"Vicdan azapları içimizdeki lekeyi silip süpürmez."
	Yerinden oynamak	1	"Bağrının sarsıntılarıyla yerlerinden oynayarak, içlerinde güneşli mavi gök..."
	Yollarını gözlemek	1	"Kollarını açmış yollarını gözlüyor."
	Yüreği burkulmak	1	"Hasan, yüreği burkularak sordu."

Tablo1.1'e göre *Erdemler Temasında* tespit edilen toplam 31 deyim kullanım sıklığı bakımından en çok tekrar edilenlerin "sesini çıkarmamak" ($f=3$) ve "kendisini tutamamak" ($f=2$) deyimleri olduğu tespit edilmiştir. Bunlar dışındaki toplam 26 deyim kullanım sıklığının ($f=1$) olduğu gözlemlenmiştir.

Tablo 1.2.*Millî Kültürümüz Temasında Tespit Edilen Deyimlere İlişkin Bulgular*

Tema	Deyimler	f	Deyimin geçtiği cümle
Millî Kültürümüz	(Bir şey) yüzü görmemek	1	"O, ilkokul yüzü bile görmemişti."
	Bir araya gelmek	1	"İşte bunlar bir araya gelince bu cam eserlere isim verilmiş."
	Can gelmek	1	"Doğa dirilip ruhlara can gelince."
	Dikkat etmek	1	"Asıl sen kendine dikkat et."
	Dili çözülmek	1	"Sonra dili çözülür."
	Elde etmek	1	"Bocaların tümü buradan elde edilirdi."
	Gönlü olmak	1	"Kızın gönlü başkasında."
	Gönül vermek	1	"Kızımsa fakir bir delikanlıya gönül vermiş."
	Göz alabildiğine	1	"Göz alabildiğine bozlaşan Anadolu'da..."
	Hayrete düşmek	1	"Biz çocukları hayrete düşüren şu bilgileri de vermişti."
	Hoşuna gitmek	1	"Bir vakıf kurmuş olduğunu söyledim. Hoşuna gitti."
	Örnek olmak	1	"Yiğitlikte Oğuz, anlayışta Mevlana örnek olunca."
	Özlem çekmek	1	"Yeşile, kırmızıya, maviye, turuncuya özlem çeken insanlar."
	Sahip çıkmak	1	"Kültürüm, nevrüza sahip çıkılınca."
	Su yürümek	1	"Yeşerir yaprak, ağaca su yürüyünce."
	Ter dökmek	1	"Öğleyin, bolca ter dökerek okuldan eve dönmüştüm."
	Yüreği sızlamak	1	"Yörük Beyi, çadırının önüne atılmış bir kilimi görünce yüreği sızlar."
	Yüze gülmek	1	"En küçük ayrıntıları ve göz alıcı renkleriyle kilimlerde yüze güler."

Tablo1.2'ye göre *Millî Kültürümüz Temasında* tespit edilen toplam 18 deyim kullanım sıklığının (f=1) olduğu gözlemlenmiştir.

Tablo 1.3.*Millî Mücadele ve Atatürk Temasında Tespit Edilen Deyimlere İlişkin Bulgular*

Tema	Deyimler	f	Deyimin geçtiği cümle
Millî Mücadele ve Atatürk	Alaşağı etmek	1	"Göklerde yankılanan Allah-ü ekber nidaları, savaş uçaklarını alaşağı etti."
	Bir hoş olmak	1	"Bir hoş olur yüreğim."
	Boşa çıkmak	2	"Demokrasimize, millî egemenliğimize karşı yapılan savaş boşa çıktı." "Rica ve ısrarlarım yine boşa çıkmıştı."
	Ders almak	1	"Geleceğe yürürken geçmişten ders alarak ilerlemek gerekir."
	Ders vermek	1	"15 Temmuz günü sonsuza kadar unutamayacakları bir ders verildi."
	Destan yazmak	1	"Ülkesine sahip çıkanlar o gün bir destan yazdı."
	Ele geçirmek	1	"Demokrasi dışı yollarla milletin iktidarını ele geçirmek istediler."
	Göreceği gelmek	1	"Mustafa Kemal Paşa'yı ne kadar göreceğim geldi."

Tablo 1.3. devam*Millî Mücadele ve Atatürk Temasında Tespit Edilen Deyimlere İlişkin Bulgular*

Tema	Deyimler	f	Deyimin geçtiği cümle
Millî Mücadele ve Atatürk	Görmezden gelmek	1	"Halkın tercihlerini görmezden gelenlere."
	Göze almak	1	"İstanbul'dan ayrılmayı göze almayan payitahttaki devlet ricaline..."
	Gözleri dolu dolu olmak	1	"Hüseyin Rauf'un da gözleri dolu dolu olmuştu."
	Gözünü kırpmadan	1	"Ömer Halis Demir'i gözünü kırpmadan şahadete götürün."
	Gurur duymak	1	"Gurur duydum, kıvanç duydum."
	Hazır bulunmak	1	"O gün bu mülakata hazır bulunan Hüseyin Rafu'un..."
	Hiçe saymak	1	"Halkı hiçe sayanlara..."
	İsrar etmek	2	"Fakat ısrar etme ve artık bir şey sorma." "Bir kere de siz ısrar ediniz."
	İhtarda bulunmak	1	"Bugün gibi hatırlarım, kaşlarını çatarak şu ihtarda bulunmuştu."
	İleri sürmek	1	"Almanya'ya gönderilmesi fikrini ileri sürmüşlerdi."
	İtibar alınmak	1	"Milletin istiklali bahis mevzuu olurken aile endişesi nazarı itibara alınmaz." "Son bir defa daha müracaata karar verdim."
	Karar vermek	3	"Mustafa Kemal ile İstanbul'dan ayrılmaya karar vermişti." "Mustafa Kemal Paşa'nın emrini yerine getirmek için karar verdi."
	Karşı koymak	1	"İnsanların hayatı pahasına bu hain girişime karşı koymasını sağlayan."
	Kaşlarını çatmak	1	"Bugün gibi hatırlarım, kaşlarını çatarak şu ihtarda bulunmuştu."
	Kenara çekmek	1	"Mustafa Kemal, bir kabine toplantısından sonra beni bir kenara çekerek."
	Kıvanç duymak	1	"Gurur duydum, kıvanç duydum."
	Kök salmak	1	"Kök salmışım Anadolu topraklarına."
	Öncüsü olmak	1	"Mustafa Kemal, millî kurtuluş davasının öncüsü olmuş."
	Örnek olmak	1	"Devlet ricaline de bir fedakârlık örneği olmuştu."
	Sadık kalmak	1	"Onun İstanbul'da verdiği söze sadık kalarak..."
	(Bir işte) yer almak	1	"Millî mukavemet hareketlerinde bir fiil yer almış."
	Sahip çıkmak	1	"Kültürüm, nevrüza sahip çıkılınca."
	Tadına varmak	1	"Demokrasinin nimetlerinden yararlanmanın tadına varan halk..."
	Toprağa düşmek	1	"Demokrasi uğruna toprağa düşen şehitlerimizi anmak gerekir."
	Veda etmek	1	"Veda ederken: Biliyor musun Fuat, dedi."
	Yakından bilmek	1	"Bunu yakından biliyordum."
	Yanına almak	1	"Almanya'ya gitmesini, annemi de yanına almasını söyledim."
	Yerine getirmek	1	"Mustafa Kemal Paşa'nın emrini yerine getirmek için karar verdi."
	Zevk duymak	1	"Ankara'da oturmaktan büyük zevk duyuyorum."

Tablo1.3'e göre *Millî Mücadele ve Atatürk Temasında* tespit edilen toplam 42 deyim kullanım sıklığı bakımından en çok tekrar edilenlerin "karar vermek" ($f=3$) ve "boşa çıkmak", "ısrar etmek" ($f=2$) deyimleri olduğu tespit edilmiştir. Bunlar dışındaki toplam 35 deyim kullanım sıklığının ($f=1$) olduğu gözlemlenmiştir.

Tablo 1.4.

Doğa ve Evren Temasında Tespit Edilen Deyimlere İlişkin Bulgular

Tema	Deyimler	f	Deyimin geçtiği cümle
Doğa ve Evren	Bir hâl almak	1	"Yüzü öylesine bir hâl aldı ki bu şafağı görmeden edemezdim."
	Arkasına düşmek	1	"Alelacele giyinip arkasına düşüyorum."
	Dengesi bozulmak	2	"Doğadaki dengenin bozulduğunu bir düşünelim." "Kısacası doğadaki dengenin bozulması insanoğlu için büyük bir tehlikedir."
	Denize açılmak	1	"Tam sırasıdır. Denize açılalım."
	Dev gibi	1	"Derin, kocaman, dev bir kuyu gibi."
	Eline geçmek	1	"Ne geçtiyse elimize attık üzerine."
	Gözünü (gözlerini) (bir şeye) dikmek	1	"Küçük mavi birer düğme gibi gözlerini uzaklara, göle dikmişti."
	Haber vermek	1	"Tarlaya giderken kaldığım evin önünden geçip bana da haber veriyor."
	Kana boyamak	1	"Kocaman Güneş yalımı karlı dağları kana boyayarak çıkıp çıkıp batıyor."
	Katkıda bulunmak	1	"Her canlı varlığıyla başka canlıların yaşamına katkıda bulunur."
	Kurşun gibi	1	"Çime kurşun gibi ağır bir merak oturdu."
	Kuyu gibi	1	"Derin, kocaman, dev bir kuyu gibi."
	Önüne katmak	1	"Ay boynuzlu öküzlerini önüne katıp doğru tarlaya gidiyor."
	Örnek vermek	1	"Bir örnek vereyim." "Topraktan özür dileriz."
	Özür dilemek	3	"Sulardan özür dileriz." "Ay'dan da özür dileriz."
	Soyu sopusu kalmamak	1	"Böyle giderse soyum sopusu kalmayacak."
	Tepeden tırnağa	1	"Esrük Dağı'nın toprakları, kayaları tepeden tırnağa kıpkırmızıdır."
	Yok olmak	1	"Ailem dünyadan silinip yok olmak üzere."
	Yem olmak	1	"Tarla farelerinin çakallara, çakalların kurtlara yem olduğu gibi."
	Yol almak	1	"Biz motorla pat küt yol alırken doğudaki dağların başı ağarıverdi."
	Zarar vermek	2	"Biz Kelaynaklar ekinlere zarar veren çekirgelerle besleniriz." "Ekinlere zarar veren öteki böcekler olsun..."

Tablo1.4'e göre *Doğa ve Evren Temasında* tespit edilen toplam 25 deyim kullanım sıklığı bakımından en çok tekrar edilenlerin "özür dilemek" ($f=3$) ve "dengesi bozulmak", "zarar vermek" ($f=2$) deyimleri olduğu tespit edilmiştir. Bunlar dışındaki toplam 18 deyim kullanım sıklığının ($f=1$) olduğu gözlemlenmiştir.

Tablo 1.5.*Vatandaşlık Temasında Tespit Edilen Deyimlere İlişkin Bulgular*

Tema	Deyimler	f	Deyimin geçtiği cümle
Vatandaşlık Teması	(Bir şeyde) gözü olmamak	1	"Kimsenin topraklarında gözü yoktur."
	(Bir şeyin) zamanı geçmek	1	"Artık arkadaşını kurtarmanın zamanı geçti."
	Allah'a şükür	1	"Karşı kıyıya geçince Allah'a şükrederek yürüyüşünü hızlandırmaya başladı."
	Aman dilemek	1	"Af ve aman dilemiyorum."
	Borç bilmek	1	"Herkes bu görevi önemli bir borç bilmeli."
	Can vermek	1	"Şu dakikada o can veriyor."
	Canını kurtarmak	1	"Hiç olmazsa kendi canını kurtar."
	Darağacına çekmek	1	"Şu anda onu darağacına çekiyorlar!"
	Dev gibi	1	"Yol boyunca dev gibi gölgelerle ağaç şekilleri işliyordu."
	Dikkat etmek	1	"Temiz insanlar olmalarına dikkat etmeliyiz."
	Dümen tutmak	1	"Kiminiz dümen tutar mavnalarda."
	Düzen kurmak	1	"Rahat ve huzur içinde yaşayabilmeleri için belli bir düzenin kurulması zorunludur."
	Emin olmak	1	"Yalnız kuvvetli milletler yaşamak hakkına sahip ve geleceklerinden emin olurlar."
	Geç kalmak	1	"Eğer biraz daha ufka yaklaşırsa arkadaşımı kurtarmak için çok geç kalacağım." "Vergi olarak ödenen paralar, bize hizmet ve iyilik olarak geri dönüyor, demektir."
	Geri dönmek	2	"Mühleti geçirmemek için mümkün olduğu kadar acele geri dönüyordu."
	Görev bilmek (saymak, addetmek)	2	"Ancak barış içinde yaşamak için her zaman savaşa hazır olmayı en büyük görev bilir." "Her Türk genci, askerlik görevini en kutsal görev bilir."
	Hayatını (birine) borçlu olmak	1	"Hayatımdan başka hiçbir şeyim yok. Onu da Kral'a ve kurtarmaya koştüğüm arkadaşım borçluyum."
	Hayret içinde kalmak	1	"Halk hayret içinde kaldı."
	Kana susamak	1	"Ormanın en sık yerinden kana susamış bir eşkıya sürüsü çıkarak üzerine atıldılar."
	Kötüye kullanmak	1	"Görevlerini yapamaz veya kötüye kullanırsa bunun sorumluluğu seçmenlere aittir."
	Kurban etmek	1	"Bir yerine iki kişiyi kurban ederek fazilete daha çok inansın."
	Müsaade etmek	1	"Sana üç gün müsaade ediyorum."
	Rahata kavuşmak	1	"Herkes böyle yaparsa halk rahata kavuşur ve devletimiz güçlü olur."
	Saygı göstermek	1	"Bir vatandaşın en büyük görevi kanunlara uymak ve saygı göstermektir.""
	Sesini çıkarmamak	1	"Arkadaşı hiç sesini çıkarmadan onu kucakladı."
	Şafak sökmek	1	"Üçüncü gün şafak sökmeden, kardeşi ile nişanlısını birleştirmiş."

Tablo 1.5. devam*Vatandaşlık Temasında Tespit Edilen Deyimlere İlişkin Bulgular*

Tema	Deyimler	f	Deyimin geçtiği cümle
Vatandaşlık Teması	Şıp diye	1	"Şıp diye geçer Köprü'nün altından."
	Şikâyet etmek	1	"Hem seçime katılmayan hem de memleket idaresinden şikâyet eden kimseler dürüst insan sayılmazlar."
	Ümitsizliğe düşmek	1	"Böyle bir engel karşısında ümitsizliğe düşerek kıyıda çırpınmaya başladı."
	Vakti gelmek	1	"Birisinden ödünç para alan kimsenin vakti geldiğinde borcunu vermesi ödevidir."
	Vergi kaçırmak	1	"Vergilerini zamanında vermeyen ve vergi kaçırانların bu hareketi hırsızlık gibidir."
	Yere sermek	1	"Üç haydudu vurarak yere serdi, ötekiler kaçtılar."
	Yerine geçmek	1	"Görünmediğin taktirde arkadaşın senin yerine geçecek ve seninle ödeşmiş olacağım."
	Yerine getirmek	1	"Memleket idaresinde sorumluluğumuzu yerine getirmeliyiz."
	Yetki vermek	1	"Millet, kendi işlerini belirli bir süre içinde yürütmek üzere bazı kimselere yetki verir."
	Yolunu kesmek	1	"Eşkıya sürüsü çıkararak üzerine atıldılar ve korkutucu topuzlarla yolunu kestiler."
	Zarar görmek	1	"Bundan herkes hatta uymayan kimseler bile zarar görürler."
	Zincire vurmak	1	"Koruyucular hemen kendisini yakalayarak zincire vurdular."

Tablo1.5'e göre *Vatandaşlık Temasında* tespit edilen toplam 40 deyim kullanım sıklığı bakımından en çok tekrar edilenlerin "geri dönmek" ve "görev bilmek" (f=2) deyimleri olduğu tespit edilmiştir. Bunlar dışındaki toplam 36 deyim kullanım sıklığının (f=1) olduğu gözlemlenmiştir.

Vatandaşlık Temasındaki "Kefil" metninin ikinci etkinliğinde deyim olarak yer alan "mâni olmak", "deniz gibi kabarmak", "kurban etmek", "aman dilemek." deyimlerine TDK Türkçe Deyimler Sözlüğü, Ali Püsküllüoğlu ve Ömer Asım Aksoy'un Deyimler Sözlüğünde rastlanmamıştır.

Tablo 1.6.*Sağlık ve Spor Temasında Tespit Edilen Deyimlere İlişkin Bulgular*

Tema	Deyimler	f	Deyimin geçtiği cümle
Sağlık ve Spor	Acı çekmek	1	"Bunu yaparken de acı çektiği belliymiş."
	Açığa vurmak	1	"Kadın üzüntüsünü açığa vuran bir sesle..."
	Ağız yapmak	1	"Bunları demenin saçmalamak, ağız yapmak gibi bir şey olacağını da biliyordu."
	Bakış atmak	1	"Yine öyle kaçamak, ölçer bir bakış attı hastaya."
	Bel bağlamak	1	"Bırak beni, gençsin, güzelsin, bana bel bağlama."
	Dil dökmek	1	"Ben, dedi tekrar, bilirsin dil dökmem!"
	Gözleri parıldamak	1	"Gözleri önce parıldadı."
	Gözleri yaşarmak	1	"Meret hastalık! Biraz duygulanmasın insan, gözleri öyle çabuk yaşıyor ki..."

Tablo 1.6. devam*Sağlık ve Spor Temasında Tespit Edilen Deyimlere İlişkin Bulgular*

Tema	Deyimler	f	Deyimin geçtiği cümle
Sağlık ve Spor	Gözlerinin içi gülmek	1	"Kadının gözlerinin içi güldü."
	Hasta etmek	1	"Mikroplardan sakın da, Seni hasta etmesin."
	İçinde bir şeyler kopmak	1	"İçinde sıcak, soluğunu daraltan bir şeyler koptuğunu duydu." ""
	İçinden çıkmak	1	"Soluğunu daraltan o sıkıntı sanki içinden çıktı."
	Karşı çıkmak	1	"Kadın telaşsız bir sesle karşı çıktı."
	Merak etmek	1	"Ben iyiyim, diye yineledi, merak edilecek bir yanım yok."
	Omuz silkmek	1	"Nasıl olacağım ben? Omuzlarını silkti; öyleyim işte."
	Ölüsünü öpmek	1	"Yapma n'olursun, dedi. Ölümü öp yapma!"
	Razı olmak	1	"Kendisini üzebileceğini söyleyince annesi de razı olmuş."
	Topaç gibi	1	"Kendisini üzebileceğini söyleyince annesi de razı olmuş."
	Umurunda olmamak	1	"Onu üzerler diye çekinmekteymiş ama bu Nelli'nin umurunda bile değilmiş."
	Yanında olmak	1	"O, Garrone'nin yanında olduğunu biliyordu."
	Yuvarlanıp gitmek	1	"Komşunun çocuklarıyla arası iyi. Bir arada yuvarlanıp gidiyorlar."
	Yüzü gülmek	1	"Erkeğin bütün yüzü güldü. Soluğunu daraltan o sıkıntı sanki içinden çıktı."

Tablo1.6'ya göre *Sağlık ve Spor Temasında* tespit edilen toplam 22 deyim kullanım sıklığının (f=1) olduğu gözlemlenmiştir.

Tablo 1.7.*Sanat Temasında Tespit Edilen Deyimlere İlişkin Bulgular*

Tema	Deyimler	f	Deyimin geçtiği cümle
Sanat	Canı sıkılmak	1	"Canı sıkılmış gibi."
	Değer vermek	1	"Sanata değer vermeye".
	Elde etmek	1	"1500-1600 santigrat derecede eritilmesiyle elde edilen akışkan hamura hayat veriyor."
	Gölge düşmek	1	"Gölge düşmeden perdeye."
	Göz açıp kapayınca kadar	1	"Anlatılan bütün bu işlemler bütünü aslında göz açıp kapayana kadar geçen bir sürede tamamlanır."
	Göze çarpmak	1	"Saydam cam içinde döne döne yükselen beyaz ya da renkli helezonlarıyla hemen göze çarpan "çeşmibülbül" cam sanatının en özgün tekniklerinden biri."
	Hayat vermek	1	"Akışkan hamura hayat veriyor."
	Işık tutmak	1	"Onlar size doğruyu, iyiyi, güzeli göstermek için daima ışık tutacaklardır."
	Merak etmek	1	"Öyle düşünmüyorum ama kitabın sizi nasıl gezdirebildiğini merak ettim doğrusu."
	Ortaya çıkmak	1	"Akkor hâlde olan camın aldığı şekil ancak soğuduktan sonra ortaya çıkar."
	Sahip olmak	1	"Yüzyıllık ömre sahip olması gerekir."

Tablo 1.7. devam*Sanat Temasında Tespit Edilen Deyimlere İlişkin Bulgular*

Tema	Deyimler	f	Deyimin geçtiği cümle
Sanat	Sözünü kesmek	1	"Sözünü keser."
	Vücuda gelmesi	1	"Erimiş camın çşmibülbul olarak vücuda gelmesinin ilk evresi."
	Yanılığa düşmek	1	"Yaşam deneyimleri de az olduğundan anlamını da kavrayamaz, yanılığa düşer."
	Yol göstermek	1	"Bu konuda büyükleriniz, öğretmenleriniz size yol gösterebilirler."
	Zarar görmek	1	"Bazı hâllerde insan arkadaşından zarar görür ama kitabın insana zararı dokunmaz."

Tablo1.7'ye göre *Sanat Temasında* tespit edilen toplam 19 deyim kullanım sıklığının (f=1) olduğu gözlemlenmiştir.

Tablo 1.8.*Bilim ve Teknoloji Temasında Tespit Edilen Deyimlere İlişkin Bulgular*

Tema	Deyimler	f	Deyimin geçtiği cümle
Bilim ve Teknoloji	Anlamına gelmek	2	"Uzaktan yazma anlamına gelen telgraf adında bir sistem ortaya attı. "Kısa elektrik sinyali nokta anlamına geliyordu."
	Canavar gibi	1	"Rüzgâr başının üstünde bir canavar gibi uğulduyordu."
	Cennet gibi	1	"Arkadaşlarıyla cennet gibi bir yerde sürekli çalışmalar yapan Martı Jonathan."
	Çığır açmak	1	"Bu konuda çığır açan kişi..."
	Çılgın atmak	1	"Çok güçlü bir çılgın atarak gözleri kapalı..."
	Çılgına dönmek	1	"Diğer martılar başardığım şeyleri duyduklarında zevkten çılgına dönecekler" diye düşündü."
	Dalıp çıkmak	1	"Suya hızla dalıp çıkmayı ve böylece daha kolay avlanmayı öğreniyor."
	Destek olmak	1	"Bunun yanında ona destek olanlar da oluyor."
	Dönüp dolaşmak	2	"Yiyecek bulabilmek için dönüp dolaşan martı sürüsü ise belli belirsiz bir toz bulutu gibi görünüyordu." "Balıkçı teknelerinin etrafında o rutin, sıkıcı dönüp dolaşmadan başka nedenler de var yaşamak için."
	Elde etmek	1	"Yüksek aerodinamik verim elde edecek bir pozisyonda kullanmaya zorlayan bir tasarımdı."
	Fark etmek	1	"Yüksek bir hızda bile, kolaylıkla yumuşak bir kavis çizebileceğini fark etti."
	Fırıldak gibi	1	"Bir fıırıldak gibi dönebileceğini de öğrenmişti."
	Geç kalmak	1	"Bisiklet maceracılarının da ufuklarını genişletmekte geç kalmadı."
	Geriye dönmek	1	"Geriye dönüp çalışmalara başlıyor."
	Göz ardı etmek	1	"Martı parçacığına dönüşeceğini biliyor ve bunu göz ardı ediyordu."
	Hâline gelmek	1	"İmkânsızın denendiği makineler hâline geldi."
Haz almak	1	"O, korkuyu yenmenin gururuyla, haz alarak yaşıyordu."	
Huzur vermek	1	"Her şey dingin ve huzur vericiydi."	

Tablo 1.8. devam*Bilim ve Teknoloji Temasında Tespit Edilen Deyimlere İlişkin Bulgular*

Tema	Deyimler	f	Deyimin geçtiği cümle
Bilim ve Teknoloji	Karar vermek	1	"Bir martı olmaya karar vermek, kendini daha iyi hissetmesine neden olmuştu."
	Karşı karşıya gelmek	1	"Kanatları yetmiş milde olduğu gibi bir zorlanmayla karşı karşıya geldi."
	Kulaklarında çınlamak	1	"Derinden gelen ses, bir alarm gibi kulaklarında tekrar çınladı."
	Merak etmek	1	"İki yüz fit yerine beş yüz fitten daldığımda hızım ne olur, çok merak ediyorum."
	Meydan okumak	1	"Doğasına meydan okumayacak."
	Ortaya atmak	2	"Bir sistem ortaya attı." "Bilimsel gelişmeler sayesinde ortaya çıkan teknolojik buluşlar." "Sadece macera olsun diye üretilen teorilerin ardından ortaya çıkan bisiklet."
	Ortaya çıkmak	5	"Teknoloji geliştikçe ve yapılan buluşlar sayesinde daha hafif ama daha sağlam malzemeler ortaya çıktıkça..." "Bisikletin ilk ortaya çıktığı zamanla günümüz arasındaki şu..." "Son yıllarda özellikle fosil kaynaklı yakıtların çevre konusunda ortaya çıkardığı ekolojik sorunlar..." "Hız yapıldı ve dünya rekoru kırıldı."
	Rekor kırmak	3	"Çita ile dünya rekoru kırıldı." "Uzun çalışmalarının sonucunda hızlı uçuş rekoru kırıyor."
	Sahip olmak	1	"Kısa kanatlara ve uçuş haritalarına sahip olman gerek!"
	Sözden dönmek	1	"Verdiği sözden dönmek onu yine kendisi yapmıştı."
	Şansı yaver gitmek	1	"Neyse ki bu seferlik şansı yaver gitmişti. Olay kimsenin ölümüne yol açmamıştı."
	Tüy gibi	1	"Takla atarak inişe geçti ve bir tüy gibi süzülerek keyifle kumsala indi."
	Ufkunu genişletmek	1	"Bisiklet maceracılarının da ufuklarını genişletmekte geç kalmadı."
	Yerini almak	1	"Cooke ve Wheatstone'un makinesinde kullanılan yerini alan yeni bir telgraf kodu tasarladı."
	Yol açmamak	1	"Olay kimsenin ölümüne yol açmamıştı."

Tablo1.8'e göre *Bilim ve Teknoloji Temasında* tespit edilen toplam 43 deyim kullanım sıklığı bakımından en çok tekrar edilenlerin "ortaya çıkmak" ($f=5$), "rekor kırmak" ($f=3$) "anlamına gelmek", "dönüp dolaşmak" ve "ortaya atmak" ($f=2$), deyimleri olduğu tespit edilmiştir. Bunlar dışındaki toplam 29 deyim kullanım sıklığının ($f=1$) olduğu gözlemlenmiştir.

Araştırmanın İkinci Alt Problemine İlişkin Bulgular

Tablo 2.1.

7. Sınıf Türkçe Ders Kitabındaki Deyimlerin Metin Türlerine Göre Dağılımına İlişkin Bulgular

Metin türü		f	%	f	%
Bilgilendirici metinler	Anı	24	10,04		
	Günlük	4	1,67		
	Makale	55	23,01	108	45,18
Hikâye edici metinler	Deneme	25	10,46		
	Hikâye	88	36,82		
	Roman	13	5,43	113	47,28
Şiir	Tiyatro	12	5,02		
	Şiir	15	6,27		
	Türkü	3	1,25	18	7,53
Toplam		239	100	239	100

Tablo 2'deki bulgulara göre 7.Sınıf Türkçe Ders Kitabındaki deyimlerin varlığı ve metin türlerine göre dağılımı verilmiştir. Buna göre tüm metin türleri bakımından ders kitabının tamamında toplamda 239 deyim rastlanmıştır. Metin türleri bağlamında bakıldığında hikâye edici metin türünde deyim varlığının diğer türlere göre oldukça fazla olduğu dikkat çekmektedir. Hikâye edici metinlerde $f=113$ (%47,28), bilgilendirici metinlerde $f=108$ (%45,18) ve şiir türü metinlerde ise $f=18$ (%7,53) deyim tespit edilmiştir. 7.Sınıf Türkçe Ders Kitabında diğer metin türlerine oranla en az deyiminin şiir türünde kullanıldığı görülmektedir.

Bilgilendirici metinlere bakıldığında en çok deyim ($f=55$) makale türünde (%23.01), en az deyim ise ($f=4$) günlük türünde (%1,67) kullanıldığı görülmektedir. Makale türünü sırasıyla deneme($f=25$) (%10,46) ve anı ($f=24$) (%10,04) türü takip etmiştir.

Hikâye edici metinler incelendiğinde en çok deyim($f=88$) hikâye türünde (%36,82), en az deyim ($f=12$) ise tiyatro türünde (%5,02) kullanıldığı görülmektedir. Hikâye türünü roman türünün takip ettiği($f=13$) (%5,43) tespit edilmiştir.

Şiir türü metinlere bakıldığında en çok deyim ($f=15$) şiir türünde (%6,27), en az deyim $f= (3)$ ise türkü türünde (%1,25) görüldüğü belirlenmiştir.

Araştırmanın Üçüncü Alt Problemine İlişkin Bulgular

Tablo 3.1.

7. Sınıf Türkçe Ders Kitabında Kullanılan Deyim Öğretim Stratejileri Nelerdir?

Deyim Öğretim Stratejisi	f	%
Konuyla ilgili deyimleri araştırarak sınıfta paylaşma	5	25
Yazılarını deyim kullanarak zenginleştirme	4	20
Verilen deyim anlamını öğrenip metne olan katkısını belirleme	3	15
Karışık verilen kelimelerden deyim oluşturma ve bunları cümlede kullanma	2	10

Tablo 3.1. devam

7. Sınıf Türkçe Ders Kitabında Kullanılan Deyim Öğretim Stratejileri Nelerdir?

Deyim Öğretim Stratejisi	f	%
Test tipi sorularla deyim bulma	2	10
Cümle içindeki deyimleri bularak deyimlerin metne katkısını belirleme	1	5
Cümle içindeki deyimleri tespit ederek bu deyimlerle yeni cümleler kurma	1	5
Deyim ve anlamını eşleştirme	1	5
Deyim bulmacası çözme	1	5
Toplam	20	100

Tablo 3.1'deki bulgulara göre 7. Sınıf Türkçe Ders Kitabında kullanılan deyim öğretim stratejilerine ve sıklıklarına yer verilmiştir. Buna göre toplamda 20 deyim öğretim stratejisine rastlanmıştır. Deyim öğretim stratejilerinde en çok kullanılan strateji ($f=5$) %25'le konuyla ilgili deyimleri araştırarak sınıfta paylaşma stratejisidir. Bu stratejiyi sırasıyla, ($f=4$) %20'yle yazıların deyim kullanarak zenginleştirme ($f=3$) %15'le verilen deyim anlamını öğrenip metne olan katkısını belirleme, ($f=2$) %10'la karışık verilen kelimelerden deyim oluşturma ve bunları cümlede kullanma, test tipi sorularla deyim bulma, ($f=1$) %5'le cümle içindeki deyimleri bularak deyimlerin metne katkısını belirleme, cümle içindeki deyimleri tespit ederek bu deyimlerle yeni cümleler kurma, deyim ve anlamını eşleştirme ve deyim bulmacası çözme stratejileri takip etmektedir.

Şekil 1.

Konuyla İlgili Deyimleri Araştırarak Sınıfta Paylaşma

SONRAKİ DERSE HAZIRLIK

- Dostluk ve dostlukla ilgili atasözleri, deyim, özdeyişler derleyiniz.
- Sınıfta dostluk kavramını anlatan görseller getiriniz.

Etkinlik 1

HAZIRLIK ÇALIŞMALARI

1. Size iyi bir dostta hangi özellikler olmalı? Açıklayınız.
2. Günümüz toplumundaki dostluk ve arkadaşlıklar nasıldır? Tartışınız.
3. Dostlukla ilgili bulduğunuz atasözleri, deyim ve özdeyişleri sınıfta arkadaşlarınızla paylaşınız.

Etkinlik 3

Hazırlık aşamasında bulduğunuz vatan ve dil sevgisi ile ilgili atasözleri, deyim veya özdeyişleri yazınız.

Atasözü

.....

Deyim

.....

Özdeyiş

.....

Etkinlik 5

SONRAKİ DERSE HAZIRLIK

- Refik Halit Karay'ın "Gurbet Hikâyeleri" adlı kitabını sınıfta getiriniz.
- Vatan ve dil sevgisini anlatan atasözleri, özdeyiş ve deyimler tespit ediniz.
- Memleketimizin niçin değerli olduğunu araştırınız.

Etkinlik 2

HAZIRLIK ÇALIŞMALARI

1. Doğup büyüdüğünüz yerden uzak kaldığınız oldu mu? Bu süreçte neleri özledığınızı söyleyiniz.
2. Memleketimizin niçin değerli olduğunu sınıfta tartışınız.
3. Vatan ve dil sevgisini anlatan derlediğiniz atasözleri, özdeyiş ve deyimleri sınıfta arkadaşlarınızla paylaşınız.
4. Getirdiğiniz "Gurbet Hikâyeleri" adlı kitaptan hikâyeler okuyunuz.

Etkinlik 4

Etkinlik 1 Türkçe ders kitabı sayfa 16'da, etkinlik 2 Türkçe ders kitabı sayfa 23'te yer almakta olup her iki etkinlik de sonraki derse hazırlık çalışması niteliğindedir

Söz konusu etkinlikler *Erdemler Temasındaki* “Dost Acı Söylemeli” ve “Eskici” adlı metinlerin hazırlık aşamasında verilmiştir. Etkinlik 1’de öğrencilerden dostluk ve dostlukla ilgili, etkinlik 2’de vatan ve dil sevgisiyle ilgili atasözü, özdeyiş ve deyimleri bir sonraki ders için araştırmaları istenmektedir.

Etkinlik 3 Türkçe ders kitabı sayfa 17’de, etkinlik 4 Türkçe ders kitabı sayfa 24’te yer almakta olup her iki etkinlik de sonraki derse hazırlık çalışması niteliğindedir.

Söz konusu etkinlikler *Erdemler Temasındaki* “Dost Acı Söylemeli” ve “Eskici” adlı metninin hazırlık çalışmalarında verilmiştir.

Etkinlik 3’te öğrencilerden dostluk ve dostlukla ilgili, etkinlik 4’te ise vatan ve dil sevgisiyle ilgili araştırıp buldukları atasözü, özdeyiş ve deyimleri sınıfta arkadaşlarıyla paylaşmaları istenmektedir.

Etkinlik 5 Türkçe ders kitabı sayfa 33’te yer almakta ve konuyla ilgili araştırılan deyimlerin yazılmasını içermektedir.

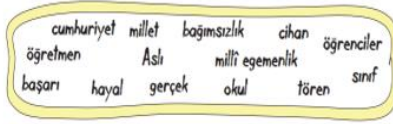
Etkinlik 5 *Erdemler Temasındaki* “Eskici” adlı metinde yer almaktadır.

Söz konusu etkinlik öğrencilerin hazırlık aşamasındaki vatan ve dil sevgisiyle ilgili araştırıp buldukları atasözü, özdeyiş ve deyimleri yazmalarını istemektedir.

Şekil 2.

Yazılarını Deyim Kullanarak Zenginleştirme

Aşağıdaki kelime ve kavram havuzundan kelimeler seçerek hikâye edici bir metin yazınız. Yazınızda olay, kişiler, zaman ve mekân unsurlarını belirleyerek hikâyenin serim, düğüm, çözüm bölümlerini oluşturunuz. Yazınıza uygun bir başlık belirleyiniz. Yazınızı zenginleştirmek için deyim, atasözü, özdeyişlerden yararlanınız. Yazınızın içeriğine uygun anlatım biçimlerini kullanmaya çalışınız.

Etkinlik 6

*15 Temmuz Demokrasi Zaferi’nin kazanıldığı gece ile ilgili duygu ve düşüncelerinizi anlatan bilgilendirici bir yazı yazınız. Yazınızı zenginleştirmek için atasözü, deyim ve özdeyişlerden yararlanınız. Yazınızı zenginleştirmek için atasözü, deyim ve özdeyişlerden yararlanınız. Uygun anlatım biçimlerini kullanınız. Yazınıza uygun bir başlık belirleyiniz.

Etkinlik 8

“Toplum hayatında dostluğun önemi” konulu bilgilendirici bir yazı yazınız. Yazınızı giriş, gelişme ve sonuç bölümlerinden oluşacak şekilde planlayınız. Yazınıza uygun bir başlık yazmayı unutmayınız. Yazınızı zenginleştirmek için atasözü, deyim ve özdeyişlerden yararlanabilirsiniz. Yazınızı oluştururken açıklama, tartışma, betimleme, öyküleme gibi anlatım biçimlerinden yararlanabilirsiniz.

Etkinlik 7

Çocuk yaşta çalışmak zorunda kalan bir tanıdığınızın hayatından örnekler alarak hikâye yazınız. (betimleme, öyküleme vb.) kullanınız. Yazınıza başlık koymayı unutmayınız.

Etkinlik 9

Etkinlik 6 Türkçe ders kitabı sayfa 82’de, etkinlik 7 Türkçe ders kitabı sayfa 23’te, etkinlik 8 Türkçe ders kitabı sayfa 75’te, etkinlik 9 Türkçe ders kitabı sayfa 143’te yer almakta olup her bir etkinlik yazılarını deyim kullanarak zenginleştirme niteliğindedir.

Etkinlik 6 *Millî Mücadele ve Atatürk Temasındaki* “Babam, Mustafa Kemal’i Kendi Evladı Gibi Severdi” adlı metinde yer almaktadır.

Etkinlik 7 *Erdemler Temasındaki* “Dost Acı Söylemeli” adlı metinde yer almaktadır.

Etkinlik 8 *Millî Mücadele ve Atatürk Temasındaki* “Hürriyet Güneşi: 15 Temmuz Demokrasi Zaferi” adlı metinde yer almaktadır.

Etkinlik 9 *Vatandaşlık Temasındaki* “Kefil” adlı metinde yer almaktadır.

Etkinlik 6, 7, 8 ve 9’da öğrencilerden metnin konusuyla ilgili yazılar yazmaları ve bu yazılarını atasözü, özdeyiş ve deyimle zenginleştirmeleri istenmektedir.

Şekil 3.

Verilen Deyimin Anlamlarını Öğrenip Metne Olan Katkısını Belirleme

Okuduğunuz metinde geçen aşağıdaki deyimlerin anlamlarını öğrenip yazınız. Bu deyimlerin metne katkısını belirleyiniz.

dal budak salmak:
içinden çıkamamak:
bataklığa sürüklenmek:
(birini) çekip çevirmek:
(birinin karşısına) aslanlar gibi çıkmak:
göz yummak:
uçuruma yuvarlamak:

Etkinlik 10

Okuduğunuz metinde geçen aşağıdaki deyimlerin anlamlarını metinden de yararlanarak yazınız.

gözlerinin içi gülmek:
(birine) bel bağlamak:
topaç gibi:
ağiz yapmak:
gözleri parıldamak:

Etkinlik 11

Aşağıda sağlıkla ilgili deyim ve atasözleri verilmiştir. Anlamlarını öğrenip yazınız. Bu deyim ve sözlerin, kullanıldığı metne katkısı ne olur? Söyleyiniz.

Deyimler
● benzi kanlanmak:
● turp gibi:
● kanlı canlı:
● nur topu gibi:

Etkinlik 12

Etkinlik 10 Türkçe ders kitabı sayfa 19’da etkinlik 11 Türkçe ders kitabı 174’te, etkinlik 12 Türkçe ders kitabı 165’te yer almakta olup her bir etkinlik deyimlerinin metne olan katkısını belirleme niteliğindedir.

Etkinlik 10 *Erdemler Temasındaki “Dost Acı Söylemeli”* adlı metinde yer almaktadır.

Etkinlik 11 *Sağlık ve Spor Temasındaki “Görüşme”* adlı metinde yer almaktadır.

Etkinlik 12 *Sağlık ve Spor Temasındaki “Sağlık”* adlı metinde yer almaktadır.

Etkinlik 10’da öğrencilerden metinde geçen deyimlerin anlamlarını öğrenip bu anlamların metne olan katkısını değerlendirmeleri istenmektedir.

Etkinlik 11’de öğrencilerden metinde geçen deyimlerin anlamlarını metinden yararlanarak yazmaları istenmektedir.

Etkinlik 12’de öğrencilerden verilen deyimlerin anlamlarını öğrenip bu deyimlerin kullanıldığı metne olan katkısını söylemeleri istenmektedir.

Şekil 4.

Karışık Verilen Kelimelerden Deyim Oluşturma ve Bunları Cümlede Kullanma

Aşağıda karışık olarak verilen kelimeleri kullanarak deyimler oluşturup yazınız. Deyimlerin kullandıkları metne katkıları ne olur? Belirleyiniz.

rüyalar	işine	korkulu
koymak	etmek	elinde
olmamak	görmek	inşa
gelmek	kafasına	bozmak
	dostluğu	

Bu deyimleri birer cümlede kullanınız.

Etkinlik 13

Aşağıdaki kelimeleri kullanarak deyimler oluşturunuz. Deyimlerin, kullandığı metne katkıları neler olur? Yazınız.

yazmak	gibi	doğmak	toprağa	değiştirmek	yolunu
ele	destan	güneş	göğüs	düşmek	geçirmek
					germek

Etkinlik 14

Etkinlik 13 Türkçe ders kitabı sayfa 58’de, etkinlik 14 Türkçe ders kitabı sayfa 74’te yer almakta olup her iki etkinlik de karışık verilen kelimelerden deyim oluşturma ve oluşturulan deyimleri cümle içinde kullanma niteliğindedir.

Etkinlik 13 *Millî Kültürümüz Temasındaki “Arıları Sulama Vakfı”* adlı metinde yer almaktadır.

Etkinlik 14 *Millî Mücadele ve Atatürk Temasındaki “Hürriyet Güneşi: 15 Temmuz Demokrasi Zaferi”* adlı metinde yer almaktadır.

Etkinlik 13’ te öğrencilerden karışık olarak verilen kelimeleri kullanarak deyim oluşturmaları, oluşturulan deyimlerin metne olan katkısını bulmaları ve bu deyimlerden bir cümle kurmaları istenmektedir.

Etkinlik 14’te ise öğrencilerden karışık olarak verilen kelimelerden deyim oluşturmalarını ve bunların metne olan katkısını belirlemeleri istenmektedir.

Şekil 5.

Test Tipi Sorularla Deyim Bulma

C. Aşağıdaki soruların doğru cevaplarını bulup işaretleyiniz.

1. Aşağıdaki cümlelerin hangisinde deyim açıklamasıyla birlikte kullanılmıştır?

- A) Aldığı haberin sevinciyle etekleri zil çalıyordu.
- B) Çok sevindiği için küplere bindi.
- C) Gördüğü kötü olaylar karşısında dili çözüldü.
- D) Nefret ettiği kişilere çiğirimin köşesi diye hitap ederdi.

Etkinlik 15

4. Aşağıdaki cümlelerin hangisinde deyime yer verilmemiştir?

- A) Vatandaşlık görevini yerine getirmek için çok kapı çaldı.
- B) Özgürlük düşüncesi her insanda oluşturulmalıdır.
- C) Okuma hakkını kullanmak için gecesini gündüzüne kattı.
- D) Günlük gazetelere şöyle bir göz attı.

Etkinlik 16

Etkinlik 15 Türkçe ders kitabı sayfa 39’da, etkinlik 16 Türkçe ders kitabı sayfa 154’te yer almakta olup her iki etkinlikte çoktan seçmeli sorularla deyim öğretimi niteliğindedir.

Etkinlik 15 *Erdemler Temasının* tema sonu ölçme ve değerlendirmedeki “C” bölümünün 1. sorusudur

Etkinlik 16 *Vatandaşlık Temasının* tema sonu ölçme ve değerlendirmedeki “C” bölümünün 4. sorusudur.

Etkinlik 15’te öğrencilerden, öncüller arasından açıklamasıyla birlikte verilen deyim bulmaları istenmektedir.

Etkinlik 16’da öğrencilerden, öncüller arasından deyime yer verilmeyen cümleyi bulmaları istenmektedir.

Şekil 6.*Cümle İçindeki Deyimleri Bularak Deyimlerin Metne Katkısını Belirleme*

Aşağıdaki cümlelerde geçen deyimleri belirleyip metne olan katkısını söyleyiniz.

- Çünkü bizim avladığımız çekirgeler olsun ekinlere zarar veren öteki böcekler olsun çiftçilerin korkulu rüyasıdır.
- Ailem dünyadan silinip yok olmak üzere. Böyle giderse soyum sopum kalmayacak.
- Beni güzel bulsalar ne çıkar, çirkin bulsalar ne çıkar?

Etkinlik 17

Etkinlik 17 Türkçe ders kitabı sayfa 113'te yer almakta olup cümle içindeki deyimleri tespit ederek metne olan katkısını belirler niteliğindedir.

Etkinlik 17 *Doğa ve Evren Temasındaki "Bir Kelaynak Anlatıyor"* adlı metinde yer almaktadır.

Söz konusu etkinlikte öğrencilerden, cümle içinde geçen deyimleri belirleyip metne olan katkısını söylemelerini istemektedir.

Şekil 7.*Cümle İçindeki Deyimleri Tespit Ederek Bu Cümlelerden Yeni Cümleler Kurma*

Metinden alınan aşağıdaki cümlelerde geçen deyimleri bulup altını çiziniz. Sonra bu deyimleri birer cümlede de siz kullanınız. Bu deyimlerin metne olan katkısını söyleyiniz.

- Küçük mavi birer düğme gibi gözlerini uzaklara, göle dikmişti.
- İçime kurşun gibi ağır bir merak oturdu.
- Biz motorla pata küte yol alırken doğudaki dağların başı ağırıverdi.

Deyimleri cümlede kullanıyorum

-
-
-

Etkinlik 18

Etkinlik 18 Türkçe ders kitabı sayfa 101'de yer almakta olup cümle içindeki deyimleri tespit ederek yeni cümleler kurma ve metne olan katkısını belirleme niteliğindedir.

Etkinlik 18 *Doğa ve Evren Temasındaki "Van Gölü'nün Şafağı"* adlı metinde yer almaktadır.

Söz konusu etkinlikte öğrencilerin, metinden alınan cümlelerin içerisindeki deyimleri tespit edip metne olan katkısını söylemeleri ve bu deyimlerle ilgili yeni cümleler yazmaları istenmektedir.

Şekil 8.

Deyimi ve Anlamını Eşleştirme

Aşağıda, metinde geçen deyimler ve deyimlerin anlamları verilmiştir. Bu deyimlerle anlamlarını eşleştiriniz. Deyimlerin metne olan katkısını söyleyiniz.

zincire vurmak	Önüne geçmek, engellemek, önlemek.
mani olmak	Yağışlardan dolayı taşmaya yüz tutmak.
deniz gibi kabarmak	Elini ayağını bağlamak.
kurban etmek	Önce karşı koyarken, direnirken, zor karşısında boyun eğip başışlanmayı istemek.
aman dilemek	Kendi çıkarı için birini ya da bir şeyi feda etmek.

Etkinlik 19

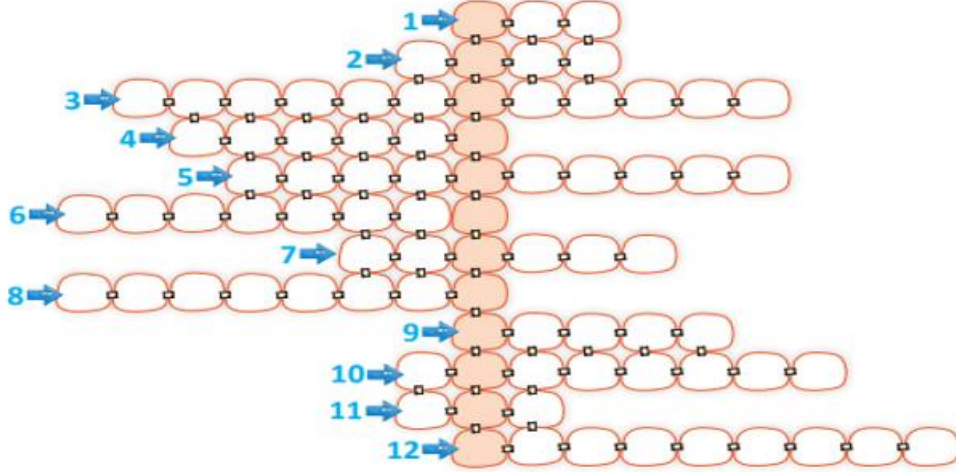
Etkinlik 19 Türkçe ders kitabı sayfa 140'ta yer almakta olup deyim anlamlarıyla eşleştirme niteliğindedir.

Etkinlik 19 *Vatandaşlık Temasındaki "Kefil"* adlı metinde yer almaktadır.

Söz konusu etkinliğin sol tarafında metinde geçen deyimler, sağ tarafında bu deyimlerin anlamları karışık bir şekilde verilmiştir. Öğrencilerden, verilen deyimleri anlamları ile eşleştirmeleri istenmektedir.

Şekil 9.*Deyim Bulmacası Çözme***B. Aşağıdaki bulmacayı çözünüz.**

Sağlık ve spor temasında öğrendiğiniz kelime, deyim ve kavramlardan oluşan aşağıdaki bulmacayı çözünüz. Renkli bölgedeki anahtar kelimeleri bulunuz.

1. Kadınların ve memeli dişi hayvanların yavrularını besledikleri, memelerinden gelen, besin değeri yüksek beyaz sıvı.
2. Bir fiilin, bir sıfatın veya kendi türünden bir kelimenin anlamını zaman, yer, ölçü, nitelik, soru kavramları bakımından etkileyen kelime.
3. Vücudu güçlendirmek ve sağlığı korumak amacıyla araçlı veya araçsız hareketler yapma, beden terbiyesi.
4. Ad, sıfat, zamir vb. ad soyundan kelimelerin yüklem görevinde kullanılmasını sağlayan yardımcı fiil.
5. Sağlıklı, sapasağlam, vücut sağlığı yüzünden belli olan (kimse).
6. Temiz olma durumu, arılık, temizleme işi.
7. Fiziksel güç, takat.
8. Vücut için gerekli olan besin maddelerini alma.
9. Genellikle pişirilerek yenilen bitkiler veya bunların taneleri, göverti.
10. Sporcu, vücudu iyi gelişmiş, sporun gerektirdiği değerlere sahip olan (kimse).
11. Bir çeşit peynir.
12. Ruhsal bakımdan sağlıklı olma.

Etkinlik 20

Etkinlik 20 Türkçe ders kitabı 184'te yer almakta olup deyim bulmacası niteliğindedir.

Etkinlik 20 *Sağlık ve Spor Temasının* tema sonu ölçme ve değerlendirmedeki "B" bölümünde yer almaktadır.

Söz konusu etkinlik temada öğrenilen kelime, deyim ve kavramlardan oluşan bulmaca etkinliğidir. Öğrencilerden etkinliğin altında anlamları verilen kelime, deyim ve kavramları etkinliğin üstündeki uygun kutucuğa yazmaları ve koyu renkli kutucuklardaki şifreyi bulmaları istenmektedir.

SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

2023-2024 eğitim-öğretim yılında Talim ve Terbiye Kurulu tarafından kabul edilen ve 7. sınıflarda ders kitabı olarak okutulan Dörtel Yayınlarına ait kitaptaki okuma metinleri deyim varlığı açısından incelenmiş, çalışmaların bulguları değerlendirildiğinde şu sonuçlara ulaşılmıştır:

7. Sınıf Türkçe Ders Kitabında 202'si farklı olmak üzere toplam 239 deyim tespit edilmiştir. Atalan ve Ünal (2021) daha önce incelediği 7. sınıf MEB (Edt. Emine Kırman) Yayınlarının kitabında toplam 138 deyim, Özgün yayınlarının kitabında 121, MEB (Edt. Nurcihan Demirer) yayınlarının kitabında 163 deyim tespit etmiştir. Benzer şekilde Türkben (2019) 7. Sınıf Türkçe Ders Kitabındaki metinlerde 170 deyime ulaşmıştır. Zafer (2013) ise 7. Sınıf Türkçe Ders Kitabında 234 deyim varlığını tespit etmiştir. Literatürdeki benzer çalışmalar incelendiğinde farklı zamanlarda yayımlanmış aynı sınıf düzeyindeki ders kitaplarında farklı deyim sayıları elde edildiği görülmektedir. Bu durumun deyimlerin tespit edilmesi aşamasında ölçüt olarak kabul edilen sözlüklerin çeşitlendirilmemesinden kaynaklandığı düşünülmektedir.

Tespit edilen deyimlerin sayısal varlığının temalara göre dağılımı incelendiğinde en fazla deyim bulduğu temanın, *Bilim ve Teknoloji Teması* (f=43) olduğu görülmektedir. Bu tema içerisinde şiir türü metne yer verilmemesi bu temadaki deyim sayısının daha fazla olmasının bir sebebi olarak düşünülebilir. Bunları sırasıyla *Millî Mücadele ve Atatürk* (f=41), *Vatandaşlık* (f=40) *Erdemler* (f=31), *Doğa ve Evren* (f=25), *Sağlık ve Spor* (f=22), *Sanat* (f=19), *Millî Kültürümüz* (f=18) *Temalarının* izlediği tespit edilmiştir. *Millî Kültürümüz Temasının* kullanılan deyim sayısı bakımından en son sırada yer alması dikkate değerdir. Atalan ve Ünal'ın (2021) daha önce incelediği 7. Sınıf MEB (Edt. Emine Kırman) Yayınları, Özgün Yayınları, MEB (Edt. Nurcihan Demirer) Yayınları kitabında, Türkben'in (2019) incelediği Türkçe ders ve öğrenci çalışma kitaplarının deyim varlığı ve öğretimi açısından incelenmesi adlı çalışmasının 7. Sınıf Türkçe Ders Kitabında, Urgan vd.'nin (2022) incelediği 5. Sınıf Türkçe Ders Kitabındaki deyim varlığı çalışmasında *da Millî Kültürümüz* Temasındaki deyimlerin diğer temalara göre nispeten fazla olduğu görülmektedir. Nitekim maddi manevi pek çok değerimizi öğrencilere aktarmak, gelecek nesillere bu konuda farkındalık kazandırmak için Türkçe derslerinde metinlerin bir araç olarak kullanılması söz konusudur. Ancak söz varlığı unsurları açısından toplumların yaşayış, inanış, gelenek ve göreneklerinden izler taşıyan ve yaşayan bir varlık olan dilimizin inceliklerini ve zenginliklerini içerisinde barındıran unsurların da ders kitabına alınacak metin

seçiminde bir ölçüt olarak dikkate alınması gerekir. Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda: "Okuduğu, dinlediği/izlediğinden hareketle, söz varlığını zenginleştirerek dil zevki ve bilincine ulaşmalarının; duygu, düşünce ve hayal dünyalarını geliştirmelerinin sağlanması, millî, manevi, ahlaki, tarihî, kültürel, sosyal değerlere önem vermelerinin sağlanması, millî duygu ve düşüncelerinin güçlendirilmesi amaçlanmıştır" (TDÖP, 2019, s. 8). Bu amaca ulaşmak için *Millî Kültürümüz Teması* deyim varlığı açısından daha zengin olması beklenmektedir.

Araştırmanın diğer basamağında deyim varlığının metin türlerine göre dağılımı incelenmiştir. Hikâye edici metin türünde deyim varlığının diğer türlere göre fazla olduğu dikkat çekmektedir. Hikâye edici metinlerde $f=113$, bilgilendirici metinlerde $f=108$ ve şiir türü metinlerde ise $f=18$ deyim tespit edilmiştir. Atalan ve Ünal (2021) daha önce incelediği Özgün yayınlarının kitabında 121 deyimden 73'ü, MEB (Edt. Nurcihan Demirer) yayınlarının kitabında 163 deyimden 97'si hikâye edici metin türlerinde tespit etmiştir. Benzer şekilde Ungan vd.'nin (2022) incelediği 5. Sınıf Türkçe Ders Kitabındaki deyim varlığı çalışmasında 251 deyimden 139'u hikâye edici metinde görülmektedir. Mangır'ın (2012) araştırmasında MEB Yayınları 5. Sınıf, Kemiksiz'in (2022) araştırmasında da MEB Yayınları 7. Sınıf Türkçe Ders Kitabı'nda deyimlerin daha çok hikâye edici metinlerde yer aldığı sonucuna ulaşılmıştır. Hikâye edici metin türünde, bilgilendirici ve şiir türüne göre öznel bir anlatımla olayları betimleyerek nispeten daha uzun cümlelerle belirli bir akış hâlinde okura sunulmasından kaynaklı, içerisinde daha fazla deyim yer verildiği düşünülmektedir. Nitekim Önal ve Tümer (2022)'de yaptığı Türkçe ders kitabındaki hikâye edici metinlerin betimleyici unsurlar açısından incelenmesi adlı çalışmasında, betimleme türleri dilsel yapılar açısından deyimlerden faydalandığı sonucuna ulaşırken benzer şekilde Mangır'da (2012) bilgilendirici metinler, amaçları gereği kelime ve kelime gruplarının genellikle temel anlamlarıyla kullanıldığı metinler oldukları için öyküleyici metinlerin daha fazla deyim içermesi sonucuna ulaşmıştır. 7.Sınıf Türkçe Ders Kitabında diğer metin türlerine oranla en az deyimden şiir türünde kullanıldığı görülmektedir. Nitekim şiirler yapısı bakımıyla düz yazı metinlere göre daha kısa yazılar olduğundan şiir türü metinlerde az sayıda deyimlerin yer almış olmasının olağan olduğu söylenebilir. Bu sonuçlar Atalan ve Ünal (2021), Türkben (2019)'un incelediği 7. Sınıf Türkçe Ders Kitabındaki deyim varlığı çalışması, Ungan vd.'nin (2022) incelediği 5. Sınıf Türkçe Ders Kitabındaki deyim varlığı çalışması, Geçgel vd.'nin (2022) Türkçe ders kitaplarındaki metinlerin kalıplaşmış söz varlığı unsurları bakımından incelediği çalışmaların sonuçlarıyla örtüşmektedir.

Araştırma sonucunda elde edilen bir diğer sonuç da deyim öğretim stratejileri hakkındadır. Söz konusu kitabın deyim öğretim stratejileri bakımından farklılık gösterdiği söylenebilir. Buna göre toplamda 20 deyim öğretim stratejisine rastlanmıştır. Deyim öğretim stratejilerinde en çok kullanılan strateji ($f=5$) konuyla ilgili deyimleri araştırarak sınıfta paylaşma stratejisidir. Bu stratejiyi sırasıyla, ($f=4$) yazılarını deyim kullanarak zenginleştirme, ($f=3$) verilen deyim anlamını öğrenip metne olan katkısını belirleme, ($f=2$) karışık verilen kelimelerden deyim oluşturma ve bunları cümlede kullanma, test tipi sorularla deyim bulma, ($f=1$) cümle içindeki deyimleri bularak deyimlerin metne katkısını belirleme, cümle içindeki deyimleri tespit ederek bu deyimlerle yeni cümleler kurma, deyim ve anlamını eşleştirme ve deyim bulmacası çözme stratejileri takip etmektedir. Deyimin anlamını eşleştirme ve verilen deyim anlamını öğrenip metne olan katkısını belirleme stratejisi Ungan vd.'de (2022) 5. Sınıf Türkçe Ders Kitabındaki deyimlerin varlığını incelediği çalışmada da rastlanmaktadır. Etkinliklerle ilgili dikkat çeken bir noktada etkinlik açıklamalarında sözlük kullanımına ilişkin bir yönergenin bulunmamasıdır. Karadağ (2011)'e göre; öğrenciler, dinleme ve okuma etkinlikleri sırasında anlamı bilinmeyen ya da çözilemeyen kelimelerle karşılaştıklarında sözlüğe başvurması, güvenli ve geçerli bir yol olduğunu belirtmektedir.. Literatürde deyimlerin öğretimi ile ilgili çalışmalara bakıldığında farklı stratejilerin başarı sağladığı görülmektedir. Deyimlerin öğretiminde Yaman ve Gülcan (2009) gösteri tekniğinin faydalı olduğu görüşünü sunarken, Varışoğlu vd. (2014) karikatürlerle öğrenme tekniğinin; Akçay ve Şimşek (2015) drama ve hikâyeleme yöntemlerinin; Aydın ve Ünal (2015) şarkıların deyim öğretiminde alışılmış stratejilere göre daha etkili ve faydalı olduğunu dile getirmişlerdir.

ÖNERİLER

Çalışmadan yola çıkarak Türkçe ders kitabı yazarlarına ve öğretmenlere şu öneriler sunulabilir:

1. Türkçe ders kitabına seçilecek metinlerin ilgili sınıftaki öğrencilerin yaş ve seviyeleri de göz önüne alınarak söz varlığı açısından zengin metinler seçilmelidir.
2. Türkçe ders kitabına deyimlerle ilgili etkinlik seçerken öğrencinin daha aktif rol aldığı, grup çalışmalarına uygun, sınıf içerisinde etkileşime girebildiği etkinliklere ağırlık verilmesi uygun görülmektedir.
3. Deyim öğretiminde metin seçerken broşür, karikatür, haber metni, reklam, sosyal medya mesajları vb. gibi öğrencilerin günlük hayatla ilişkilendirebilecekleri görsel ve otantik metinlere yer verilmelidir.

4. Ders kitabındaki deyimlerin temalara göre dengeli dağılımına özen gösterilmelidir.

Araştırmacıların Katkı Oranı Beyanı

Her bir araştırmacı çalışmaya eşit oranda katkı sağlamıştır.

Çatışma Beyanı

Yazar(lar), bu makalenin araştırılması, yazarlığı ve/veya yayınlanmasına ilişkin herhangi bir potansiyel çıkar atışması beyan etmemiştir.

KAYNAKÇA

- Akçay, A., & Şimşek, T. (2015). Deyimlerin öğretiminde drama ve hikâyeleme yöntemlerinin kullanımının 7. Sınıf öğrencilerinin akademik başarıları ve kalıcılık düzeylerine etkisi. *Route Educational and Social Science Journal*, 2(4), 324-331.
- Aksan, D. (2006). *Ana dilimizin söz denizinde*. Bilgi Yayınları.
- Aksan, D. (2006). *Türkçenin Sözcüğü*. Engin Yayınevi.
- Aksan, D. (2007). *Her Yönüyle Dil (Ana Çizgileriyle Dilbilim) 3. Cilt*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Aksan, D. (2015). *Her yönüyle dil ana çizgileriyle dilbilim*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Aksoy, Ö. A. (2020). *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*. İnkılâp Kitabevi.
- Atalan, S., & Ünal, F. T. (2021). Aynı sınıf düzeyinde hazırlanmış ders kitaplarının atasözleri ve deyimler açısından karşılaştırılması. *Journal of Academic Social Science Studies*, 14(84).
- Aydın, B. Ç., & Ünal, T. F. (2015). Şarkılarla deyimlerin öğretimi ve anlamlandırılması. *International Journal of Languages' Education and Teaching*, 430-442.
- Aydın, Ö., & Tümer, C. Ş. (2022). Türkçe ders kitabındaki hikâye edici metinlerin betimleyici unsurlar açısından incelenmesi. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim (Teke) Dergisi*, 11(3), 1176-1192.
- Bulut, M. (2013). Türkçe eğitimi ve öğretiminde dil ve kültür aktarımı aracı olarak atasözleri ve deyimlerin önemi. *Turkish Studies*, 8(13), 559-575.
- Çeçen, M. A., & Çiftçi, Ö. (2007). İlköğretim 6. sınıf Türkçe ders kitaplarında yer alan metinlerin tür ve tema açısından incelenmesi. *Millî Eğitim Dergisi*, (173), 39-49.
- Çotuksöken, Y. (1988). *Deyimlerimiz*. Varlık Yayınları.
- Demirel, İ. Z. (2010). *7. Sınıf Türkçe çalışma kitaplarındaki deyimlerin öğretiminde kullanılan etkinliklerin etkililiği*. [Yayımlanmış yüksek lisans tezi]. Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Erdal, N. (2023). *Ortaokul ve imam hatip ortaokulu Türkçe 7. Sınıf Ders Kitabı*. Dörtel Yayıncılık.

- Geçgel, H., Kana, F., & Öncü, B. (2022). Türkçe ders kitaplarındaki metinlerin kalıplaşmış söz varlığı unsurları bakımından incelenmesi. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 12(4), 2214-2230.
- Günay, D. (2007). *Sözcükbilime giriş*. Multilingual Yayınları.
- Hengirmen, M. (1995). *Deyimler Sözlüğü (1000 Temel Deyim)*. Engin Yayınları.
- Hesapçioğlu, M. (1994). *Öğretim ilke ve yöntemleri eğitim programları ve öğretim*. Beta Basımevi.
- <https://sozluk.gov.tr/Erisim> Tarihi: 03.01.2024
- Kaplan, M. (2005). *Kültür ve dil*. Dergâh Yayınları.
- Karacan, N. (2023). *Bağımsal dil bilgisi yaklaşımına göre eski Türkçe edatlarda istem*. Eğitim Yayınevi.
- Karacan, N. (2023a). Orhun Yazıtlarında bir metafor olarak ölüm. In R. Eryılmaz (Ed.), *VII. Uluslararası Türklerin Dünyası Sosyal Bilimler Sempozyumu Bildirileri Tam Metin Kitabı* (s. 575-582).
- Karatay, H. (2007). Türkçe dersi kitaplarında kelime çalışmaları. *Millî Eğitim Dergisi*, 27(1), 141-153.
- Karadağ, Ö. (2011). İlköğretim Türkçe sözlüklerinin hazırlanmasında temel ölçütler. *Türklük Bilimi Araştırmaları*, 30, 193-207.
- Karasar, N. (2005). *Bilimsel araştırma yöntemi*. Nobel Yayın Dağıtım.
- Kavcar, C., Sever, S., & Oğuzkan, F. (2004). *Türkçe öğretimi Türkçe ve sınıf öğretmenleri için*. Engin Yayınları.
- Kavcar, C., Oğuzkan, F., & Sever S. (1995). *Türkçe Öğretimi-Türkçe ve Sınıf Öğretmenleri İçin*, Engin Yayınevi.
- Kemiksiz, Ö. (2022). Türkçe ve Türk Dili ve Edebiyatı ders kitaplarındaki metinlerde yer alan deyimler üzerine bir inceleme. *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, (41), 1-12.
- Kiral, B. (2020). Nitel bir veri analizi yöntemi olarak doküman analizi. *Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8(15), 170-189.
- MEB. (2019). *Türkçe dersi öğretim programı (İlkokul ve Ortaokul 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7 ve 8. Sınıflar)*. MEB Yayınları.

- Pilav, S. (2008). *Üniversite birinci sınıf öğrencilerinin söz varlığı üzerine bir araştırma* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Püsküllüoğlu, A. (2003). *Türkçe Deyimler Sözlüğü*. Arkadaş Yayınları.
- Türkben, T. (2019). Türkçe ders ve öğrenci çalışma kitaplarının deyim varlığı ve öğretimi açısından incelenmesi. *Bayterek Uluslararası Akademik Araştırmalar Dergisi*, 2(2), 63-90.
- Ungan, S., Uysal, F., & Uysal, A. A. (2022). Ortaokul 5. sınıf Türkçe ders kitabındaki metinlerde yer alan deyim varlığının incelenmesi. *Türkiye Eğitim Dergisi*, 7(1), 264-280.
- Yaman, H., & Gülcan, F. (2009). Sözcük dağarcığını zenginleştirme etkinliği olarak deyim öğretimi: Gösteri tekniği uygulaması. *Sakarya Üniversitesi Fen Edebiyat Dergisi*, 11(2), 69-71.
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2013). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Seçkin Yayıncılık.
- Yıldız, C., Okur, A., Arı, G., & Yılmaz, Y. (2006). *Yeni Öğretim Programına Göre Kuramdan Uygulamaya Türkçe Öğretimi*. Pegem Yayıncılık.
- Yiğit, A. (2011). *Millî Eğitim Bakanlığı ilköğretim 8. sınıf Türkçe ders kitabındaki (2009) metinlerin kelime serveti açısından incelenmesi* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Varışoğlu, B., Şeref, I., Gedik, M., & Yılmaz, İ. (2014). Deyim ve atasözlerinin öğretilmesinde görsel bir araç olarak karikatürlerin başarıya etkisi. *Karadeniz Araştırmaları*, 41(41), 226-242.
- Zafer, E. (2013). *Ortaokul Türkçe ders kitaplarının anlam bilgisi yönünden incelenmesi* [Yayımlanmış yüksek lisans tezi]. T.C. Necmettin Erbakan Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.